

Disclaimer bij het onderzoek ‘Eenzaamheid in Zuid-Holland’

Bij het lezen van het rapport moet de lezer enkele bevindingen in het juiste perspectief plaatsen om te voorkomen dat deze onjuiste of ongefundeerde conclusies trekt. Dit heeft te maken met de methodologische beperkingen van het onderzoek. Hoofdzakelijk gaat het om de opbouw van de respons (zie bijlage I van het rapport: achtergrondgegevens respondenten), de richting van verbanden en mogelijke schijnverbanden.

Respons

Beide onderzoeksbureaus, ZorgfocuZ en HHM, hebben hun uiterste best gedaan om door een zo representatief mogelijke steekproef binnen de provincie Zuid-Holland een respons met de voor diverse demografische variabelen juiste verhoudingen te krijgen. In grote lijnen is het gelukt om de daadwerkelijke cijfers binnen Zuid-Holland (‘ideaalcijfers’) te benaderen: de verhoudingen voor de variabelen geslacht, opleidingsniveau en migratieachtergrond stroken in redelijk grote mate met de werkelijkheid. Voor de variabelen werkzaamheid, inkomen, leeftijd en burgerlijke staat geldt dat in (veel) mindere mate. Zo is in dit onderzoek het deel mensen dat niet werkt aanmerkelijk hoger (44%) en het deel alleenstaanden juist weer lager dan in werkelijkheid. Dat kan deels worden verklaard door de leeftijd van de respondenten: er zijn relatief veel respondenten van 60 jaar en ouder en aanmerkelijk minder jongeren dan in werkelijkheid.

Dit kan tot vertekeningen in de resultaten leiden. Zo bestaat er overweldigend bewijs dat eenzaamheid – voor en tijdens corona – bovengemiddeld vaak jongvolwassenen, alleenstaanden en niet-werkenden treft. Ook blijkt uit de literatuur dat eenzaamheid relatief vaak hoogbejaarden treft. Beide kon het onderzoek niet bevestigen, waarschijnlijk omdat deze groepen in het onderzoek ondervertegenwoordigd zijn. Deels is dat inherent aan enquêteonderzoek: bekend is dat de non-respons onder zowel jongeren als hoogbejaarden aanmerkelijk hoger ligt dan onder mensen van middelbare leeftijd. Ook de aard van het onderzoek kan hierbij meespelen: eenzaamheid is een gevoelig onderwerp waarop mogelijk nog steeds een taboe ligt. Daadwerkelijk eenzame mensen zijn vermoedelijk moeilijker te bereiken en te bewegen om mee te doen aan een dergelijk onderzoek dan niet-eenzame mensen.

ZorgfocuZ en HHM hebben allerlei extra middelen ingezet om de respons onder vermeend moeilijk bereikbare doelgroepen, zoals jongeren, hoogbejaarden en mensen met mentale of fysieke beperking, op te vijzelen voor een representatief beeld. Dit is mondjesmaat gelukt, maar onvoldoende om alle onvolkomenheden in de respons weg te werken. Het totaal ondervraagde respondenten (n=2.629) is overigens behoorlijk hoog te noemen.

Richting van de verbanden

Daarnaast moet de lezer uiterst voorzichtig omspringen met het benoemen van ‘kip’ of ‘ei’, oftewel oorzaken en gevolgen. Zo kunnen de factoren die in dit onderzoek zijn meegenomen ‘slechts’ iets meer dan 45% van de scores op de eenzaamheidsschaal voorspellen (‘verklaarde variantie’). Ofwel: ruim de helft van de score ‘eenzaamheid’ heeft te maken met andere, niet nader gemeten factoren.

Hoewel het onderzoek de complexiteit van de richting van verbanden als uitgangspunt heeft genomen, is deze richting voor veel verbanden helaas niet exact te bepalen. Via een multivariaat regressiemodel is namelijk gepoogd om de invloed van verschillende variabelen op de mate van eenzaamheid te bepalen, en daarbij te bekijken welke variabelen afzonderlijk een verschil maken. Zo bestaat er bijvoorbeeld een overduidelijke relatie tussen fysieke gezondheid, welbevinden en

eenzaamheid, maar hoe dit alles op elkaar doorwerkt, is niet exact vastgesteld. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor variabelen als werkzaamheid, inkomen en eenzaamheid.

Schijnverbanden

Verder moet de lezer waken voor mogelijke schijnverbanden. Als er een correlatie tussen variabelen bestaat, wil dat nog niet zeggen dat er geen andere variabelen zijdelings invloed kunnen hebben. Opnieuw: het multivariate regressiemodel in dit onderzoek heeft gepoogd om eventuele schijnverbanden zoveel mogelijk uit te wissen, maar het is onmogelijk om alle nuances in kaart te brengen.

Neem de samenhang tussen eenzaamheid en de mate van stedelijkheid (in de vorm van omgevingsadressen dichtheid). Er blijkt een significant verschil tussen respondenten die woonachtig zijn in een niet stedelijke gemeente, en respondenten die woonachtig zijn in een (zeer) sterk stedelijke gemeente. Daarnaast is er een significant verschil tussen de respondenten in niet-stedelijke gemeenten en de respondenten in weinig stedelijke gemeenten. Men zou over het algemeen kunnen zeggen: hoe stedelijker de woonomgeving, des te hoger de eenzaamheidsbeleving. Maar toch kan niet worden gesteld dat 'hoe stedelijker de woonomgeving, hoe eenzamer de mensen zijn'. Dit heeft ermee te maken dat er in veel stedelijke omgevingen een clustering van diverse risicovariabelen plaatsvindt. In bepaalde wijken en buurten (veelal met een lage sociale cohesie) wonen veel mensen met bijvoorbeeld lage inkomens, een migratieachtergrond en een slechte gezondheid naast elkaar – dan is het evident dat daar veel mensen hoge eenzaamheidsscores behalen.

Hoe dit onderzoek te interpreteren

Het 'Ei van Columbus' aangaande eenzaamheid is niet gevonden, maar dat zal ook niet gebeuren: dat bestaat namelijk niet. Dit onderzoek is er echter wel in geslaagd om een groot deel van de zeer complexe mechanismen achter eenzaamheid te verkennen en het 'grotere plaatje' in kaart te brengen.